

Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Endüstri-İçi Ticaretinin Statik Analizi: Orta Asya Ülkeleri Örneği

Güçgeldi BASHIMOV¹

Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Tekstil ve hazır giyim ürünleri Orta Asya ülkelerinin önemli ihracat kalemini oluşturmaktadır. Orta Asya ülkelerinin tekstil ve hazır giyim ürünleri ihracatı 2001-2015 döneminde 1,4 milyar dolardan 1,9 milyar dolara ulaşmıştır. Günümüzde, tekstil ve hazır giyim ürünleri Orta Asya ülkelerinin toplam ihracatının %3'ünü oluşturmaktadır. Bu çalışmada Orta Asya (Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan) ülkelerinin tekstil ve hazır giyim sektörünün endüstri-içi ticaret düzeyi ölçülmüştür. Çalışmada Grubel-Lloyd indeksi kullanılmıştır. Araştırma ikincil verilere dayanmakta ve 2001-2015 dönemini kapsamaktadır. Araştırma verileri Uluslararası Ticaret Merkezi'nin istatistiklerinden derlenmiştir. Araştırma sonucunda Orta Asya ülkelerinde tekstil ve hazır giyim sektöründe endüstri-içi ticaret seviyesinin düşük olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Dış Ticaret, Endüstri-İçi Ticaret, Orta Asya Ülkeleri*
Jel Sınıflandırması: F1, F10

1. GİRİŞ

Tekstil ve hazır giyim sektörü, sağladığı katma değer, istihdam ve ihracat imkânları nedeniyle gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınma sürecinde önemli rol oynayan bir sanayi dalıdır (Çetin ve Ecevit, 2008: 117). Bugün tekstil ve hazır giyim sektörü hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülke ekonomilerinin önemli bir ayağını oluştururken, aynı zamanda birçok ülkede bütçe gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır (Azhimetova, 2010: 37). Bununla birlikte tekstil ve hazır giyim sektörü dünya genelinde milyonlarca insana istihdam kaynağı sağlamaktadır (Tandon ve Reddy, 2013: 81). Tekstil ve hazır giyim sektörü gelişmekte olan ülkelerde sanayi istihdamının %35'ini ve az gelişmiş ülkelerde ise %80-90'nını oluşturmaktadır. Bununla beraber tekstil ve hazır giyim sektörü birçok gelişmekte olan ülkelerde toplam sanayi ürünleri ihracatının %50'den fazlasını oluşturmaktadır (Keane ve Te Velde, 2008: 11). Tekstil ve hazır giyim sektörü gerek ihracat ve gerekse istihdam potansiyeli nedeni ile birçok gelişmekte olan ülkelerde ekonominin itici gücü olarak kabul edilmektedir. Günümüzde de bu sanayi dalı sermaye sıkıntısı yaşayan, ucuz işgücüne sahip gelişmekte olan ülkelerin sanayileşme sürecinde önemli rol oynamaktadır. 1991 yılında bağımsızlığını kazanan ve yeni yeni serbest ticaret politikalarına önem vermeye başlayan Orta Asya ekonomilerinde sanayileşme sürecinin hızlandırılmasında tekstil ve hazır giyim sektörü önemli rol oynamaktadır. Bu bakımdan Orta Asya ülkelerinde tekstil ve hazır giyim sektörünün önemi oldukça büyüktür.

---

¹ Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde. E-Posta: guyc55@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3944-5499

Bu çalışmanın temel amacı, Orta Asya (Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan) ülkelerinin tekstil ve hazır giyim sektöründe endüstri-içi ticaret seviyesini ölçmektir. Literatürde Orta Asya ülkelerinin tekstil ve hazır giyim sektöründe endüstri-içi ticaret düzeyini ölçen çalışmaların eksikliği literatürde bir boşluk olarak görülmektedir. Endüstri-içi ticaretin ölçümünde literatürde sıklıkla kullanılan Grubel-Lloyd indeksi kullanılmıştır. Çalışmada 2001-2015 dönemi analiz edilmiş olup, Harmonize Sistem (HS) 2 haneli sınıflandırma düzeyi kullanılmıştır.

2. ENDÜSTRİ-İÇİ TİCARET KAVRAMI

Uluslararası ticaretin yapısı incelendiğinde endüstriler-arası ve endüstri-içi ticaret şeklinde gerçekleştiği görülmektedir. Endüstriler-arası ticaret farklı endüstrilere ait ürünlerin dış ticaretini ifade ederken, endüstri-içi ticaret ise aynı endüstriye ait ürünlerin dış ticaretini ifade etmektedir. Sanayi devrimi öncesi ve hemen sonrası uluslararası ticaret çoğunlukla endüstriler arası ticaret şeklinde yapılmaktaydı. Ülkeler, Adam Smith'in mutlak üstünlük teorisinde de belirttiği gibi mutlak olarak üstün oldukları malları ihraç etmekte, üstün olmadıkları malları ise ithal etmekteydiler (Salvatore, 1995: 29). Ancak son yıllarda teknolojik alanda yaşanan hızlı gelişmeler ile beraber ülke ekonomilerinin üretim ve tüketim kalıplarında yaşanan yapısal dönüşümler sonucu ülkeler arası ticarete endüstri-içi ticaret endüstriler-arası ticareten daha baskın hale gelmiştir.

Bir endüstride endüstri-içi ticaret düzeyinin yüksek olması belirgin bir karşılaştırmalı üstünlüğün oluşmadığını ve ülkelerin ilgili sektörlerde benzer gelişmişlik düzeylerine sahip olduğunu göstermektedir. Bu nedenle ülkeler arasında yapılan dış ticaretin endüstri-içi ticaret düzeyi yüksek olduğu sektör sayısı artıka ülkeler arasındaki kalkınmışlık düzeylerinin birbirine yaklaştığından bahsedilebilir (Şahin, 2015: 52).

Endüstri-içi ticaret benzer faktör donanımına sahip endüstrilemiş ülkeler arasındaki ticarete denilmektedir (Zhang, 2004: 10). Bugün dünya ticaretinin büyük bir kısmının endüstri-içi ticaret şeklinde gerçekleştiği görülmektedir (Erün, 2010: 72). Özellikle sanayileşmiş ülkeler arasında gerçekleşen ticaretin önemli bir kısmı endüstri-içi ticaret şeklindedir. Örneğin Almanya, Fransa, Japonya, ABD gibi ülkelerin hem ihracat hem de ithalatının büyük bir kısmı aynı sektöre ait ürünlerden oluşmaktadır.

Endüstri-içi ticarete, karşılaştırmalı üstünlük yoktur, ancak yine de kazanç vardır. Bu kazanç ölçek ekonomilerinden ve ürünlerin farklılaştırılmasından kaynaklanır. Endüstri-içi ticaretin artmasına yol açan etkenler arasında sektörlerde üretim farklılaştırmasının yaygınlaşması, ölçek ekonomileri, bazı sektörlerde oligopolistik piyasa yapısının hâkim olması, ulaştırma ve haberleşme alanındaki teknolojik yeniliklerin yaygınlaşması, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi, dış ticarete engellerin kaldırılarak, koruma oranlarının düşürülmesi ve yabancı sermaye yatırımlarının artması gelmektedir (Yükseler ve Türkan, 2006: 34).

3. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Ülkeler arasında dış ticaretin artması sonucu endüstri-içi ticaret giderek önem kazanmıştır. Endüstri-içi ticaretin ölçümüne ilişkin literatürde bulunan çalışmalardan bazılarını aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür. Erlat ve Erlat (2004), 1990-2002 döneminde Türkiye'nin 12 Ortadoğu ülkesiyle sabit pazar payı analizi yapılmış ve açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükleri ve endüstri-içi ticaret düzeyi ölçülmüştür. Araştırma sonucunda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip en çok sektöre Türkiye'nin sahip olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada Türkiye'nin bu ülkelerle endüstri-içi ticaretinin çok düşük olduğu, en yüksek düzeye sahip olan İsrail ve

Mısır'ın endüstri-içi ticaret paylarının %10'lar dolayında olduğu tespit edilmiştir. Kaya ve Atış (2007); Türkiye ile belli başlı AB üyesi ve AB'ye aday ülkeler arasında 1990-2005 dönemi ve SITC Rev.3'e göre 5 basamaklı kimya sanayi ürün grubuna ait verilerle, standart G-L indeksi kullanılarak statik analiz, daha sonra Brülhart'ın A ve B indeksleri kullanılarak dinamik analiz gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin kimya sanayi ürünlerine ait endüstri-içi ticaret düzeyi genel olarak düşük seviyede bulunmuştur. Bununla birlikte, son yıllarda bazı alt ürün gruplarında EİT'e doğru yönelme görülmektedir. Leitão ve Faustino (2008), Portekiz gıda sektörünün endüstri-içi ticaret düzeyini analiz etmişlerdir. Endüstri-içi ticaret düzeyinin belirlenmesinde Grubel-Lloyd indeksinden yararlanmışlardır. Ayrıca araştırmada gıda işleme sektörünün endüstri-içi ticaretine etki eden faktörler de belirlenmeye çalışılmıştır. Analiz sonucunda kişi başına gelir ve doğrudan yabancı yatırım endüstri-içi ticaret düzeyini olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir. Özkaya (2010), 1989-2009 yılları için Grubel-Lloyd indeksi kullanılarak Türk tekstil sektörünün endüstri-içi ticaret düzeyi ölçülmüştür. Araştırmada yatay endüstri-içi ticaret ve dikey endüstri-içi ticaret ayrımı dikkate alınmış ve endüstri-içi ticareti etkileyen faktörleri tespit etmek amacıyla regresyon analizi yapılmıştır. Bu analize göre kişi başına düşen gelir ve ölçek ekonomileri tekstil sektöründe endüstri-içi ticaret düzeyini olumlu etkilerken, doğrudan yabancı yatırımları olumsuz etkilediği görülmüştür. Kalaycı (2013), Türkiye ve Rusya arasındaki dış ticaretin yapısı Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler, Grubel-Lloyd ve İhracat Benzerlik indeksleri yardımıyla incelenmiştir. Çalışmada Standart Uluslararası Ticaret Sınıflaması SITC Rev.3 bir basamaklı sınıflandırma sistemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda iki ülke arasındaki ticaretin büyük ölçüde endüstriler-arası ticaret şeklinde gerçekleştiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte iki ülke arasındaki canlı hayvanlar ve gıda ürünleri ticaretinin endüstri-içi ticaret şeklinde gerçekleştiği belirlenmiştir. Sattayanuwat (2014), 2001-2012 dönemi Tayland ve ASEAN ülkeleri arasında ticarete konu olan 1.057 ürün grubunun endüstri-içi ticaret düzeyi incelenmiştir. Çalışma sonucunda Tayland'ın endüstri-içi ticaret seviyesinin orta düzeyde olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, otomotiv parçaları, elektronik eşyalar, bilişim teknolojileri, gemi ve tekne ürünlerinde endüstri-içi ticaret seviyesinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Li ve ark., (2015), Çin ve Güney Kore arasındaki imalat sanayi ürünleri ticaretinin yönü ölçülmüştür. İmalat sanayi ürünlerinde endüstri-içi ticaret seviyesinin ölçümü için statik ölçüm ve dinamik ölçüm hesaplanmıştır. Sonuç olarak, Çin ve Güney Kore arasında imalat sanayi ürünlerinde endüstri-içi ticaret seviyesinin arttığı görülmüştür. Fakat bu artışın sermaye ve teknoloji yoğun ürünlerde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Şahin (2015), Türkiye ve AB-15 ülkelerinin tekstil sektörünün endüstri-içi ticaret yapısı incelenmiştir. Endüstri-içi ticaretin ölçümünde Grubel-Lloyd indeksi kullanılmıştır. Sonuç olarak AB-15 ülkelerinin çoğunun tekstil ve hazır giyim ürünleri ticaretinin endüstri-içi ticaret şeklinde gerçekleştiği görülmüştür. Türkiye'nin tekstil ürünleri ticareti endüstri-içi ticaret şeklinde gerçekleşirken, hazır giyim ticaretinin endüstriler arası ticaret şeklinde gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır. Saçık ve Karaçayır (2016), Türkiye'nin İtalya ile olan ticaretin yapısı endüstri-içi ticaret kapsamında incelenmiştir. Çalışmada Grubel-Lloyd indeksi kullanılarak 1993-2014 yılları analize tabi tutulmuştur. Sonuç olarak, Türkiye ve İtalya arasında otomotiv parçaları, mobilya, gemi, plastik ürünleri, kauçuk ve kauçuktan eşya, çimento, teksil ve hazır giyim gibi bazı imalat sanayi mallarında endüstri-içi ticaret seviyesinin arttığı görülmüştür.

4. DÜNYADA TEKSTİL VE HAZIR GİYİM SEKTÖRÜ

Tekstil ve hazır giyim sektörü uzun zamandan beri uluslararası ticarete önemli bir yer tutmaktadır. Dünya tekstil ve hazır giyim ihracatı 1990 yılında 210 milyar dolar iken, 2014

yılında 797 milyar dolara ulaşmıştır. 2014 yılı itibariyle sektörün dünya toplam mal ticaretindeki payı ise %4,3'dür (DTÖ, 2015). Son yirmi yılda tekstil ve hazır giyim ticareti hızlı bir büyüme kaydetmiştir. 1990'lı yıllarda piyasanın yıllık büyüme hızı yaklaşık %5 iken, günümüzde bu oran %10'un üzerinde seyretmektedir (Corovic vd., 2013: 9). Son otuz yılda küreselleşmenin etkisiyle birlikte dünya tekstil ve hazır giyim ticaretinde önemli değişimler yaşanmaktadır. 1980'li yıllardan itibaren hız kazanan küreselleşme eğilimi dünya tekstil ve hazır giyim sanayinde ticaret akışını hızlandırmış son otuz yıl içerisinde yaklaşık olarak sektörün toplam kapasitesinin yarısı gelişmiş ülkelere doğru kaymıştır (Eraslan vd., 2008: 266). Gelişmekte olan ülkeler son yirmi yıl içerisinde tekstil piyasasındaki pazar paylarını önemli ölçüde arttırmışlardır. Tekstil ve hazır giyim ürünleri ticaretinde önde gelen ülkeler arasında Çin, AB, Hindistan, Türkiye, Bangladeş, Vietnam ve Pakistan gibi ülkeler yer almaktadır. ABD, Japonya ve Güney Kore'nin dünya tekstil ve hazır giyim ticaretindeki payları ise giderek azalmaktadır (Fukunishi vd., 2013). Bununla beraber ABD ve AB ülkeleri gibi gelişmiş sanayi ülkeleri hala güçlü ihracatçı ülkelerdir. Dünya Ticaret Merkezi'nin verilerine göre Çin dünyanın en büyük tekstil ve hazır giyim ürünleri üreticisi ve aynı zamanda en büyük ihracatçısıdır. Son yirmi yılda Çin'in dünya tekstil ve hazır giyim ticaretindeki payı %10'dan %30'lara kadar yükselmiştir (You vd., 2009: 33). 2014 yılında Çin'in toplam tekstil ve hazır giyim ihracatı bir önceki yıla göre %5 artış göstererek 298 milyar dolara ulaşmış ve dünya tekstil ve hazır giyim ihracatındaki payı ise %37,4 olarak gerçekleşmiştir (DTÖ, 2015). AB, toplam 200 milyar dolar ihracatı ile dünya tekstil ve hazır giyim ihracatında ikinci sırada yer almaktadır. Ancak bunun yarısından fazlası birlik içi ticarettir. İtalya, Almanya, Fransa, İspanya ve İngiltere Avrupa tekstil ve hazır giyim ticaretinde önemli paya sahip olan ülkelerdir. Son yıllarda AB'nin dünya tekstil ve hazır giyim ihracatındaki payı sürekli azalmaktadır. Bununla birlikte gelişmiş bazı AB ülkeleri, gelişmiş teknoloji üstünlüklerini de kullanarak yeni rekabet ortamında öne çıkma çabası içindedirler. Modaya bağlı, üretimleri özel know-how gerektiren, yüksek kaliteli ve katma değeri yüksek ürünlerin yanı sıra akıllı tekstiller ve teknik tekstiller üretimine ağırlık vermeye başlamışlardır (Arslan, 2008: 119). Tablo 4.1'de dünya tekstil ve hazır giyim ticaretinde önde gelen ülkelerin ihracat değerleri ile ihracattaki paylarına ilişkin veriler sunulmaktadır. 2000-2014 döneminde Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin tekstil ve hazır giyim ihracatındaki payı 2000 yılından bugüne kadar sürekli gerileyerek 2014 yılında %6,94 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde Çin'in ihracattaki payı ise sürekli artarak 2014 yılında %37'ye ulaşmıştır. ABD, Hong Kong ve Güney Kore'nin ihracattaki payları incelenen dönemde sürekli gerilemektedir. Buna karşın Hindistan ve Türkiye'nin ihracattaki payları ise sürekli artmaktadır. 2000-2014 yılları arasında dünya tekstil ve hazır giyim ihracatında gelişmiş ülkelerin payı azalırken, gelişmekte olan ülkelerin payı ise artmıştır.

Ülkeler	2000		2010		2014	
	İhracat (Milyar \$)	Oran (%)	İhracat (Milyar \$)	Oran (%)	İhracat (Milyar \$)	Oran (%)
Çin	52,2	14,80	206,7	34,15	298,2	37,41
AB-28 ^a	28,6	8,11	43,1	7,12	55,3	6,94
Hindistan	11,5	3,26	24,0	3,97	36,1	4,53
Hong Kong	37,6	10,66	35,4	5,85	30,2	3,79
Türkiye	10,1	2,86	23,8	3,93	29,2	3,66
ABD	11,5	3,26	16,8	2,78	20,4	2,56
Güney Kore	17,7	5,02	12,5	2,07	14,1	1,77
Dünya	352,6	100,00	605,2	100,00	797,2	100,00

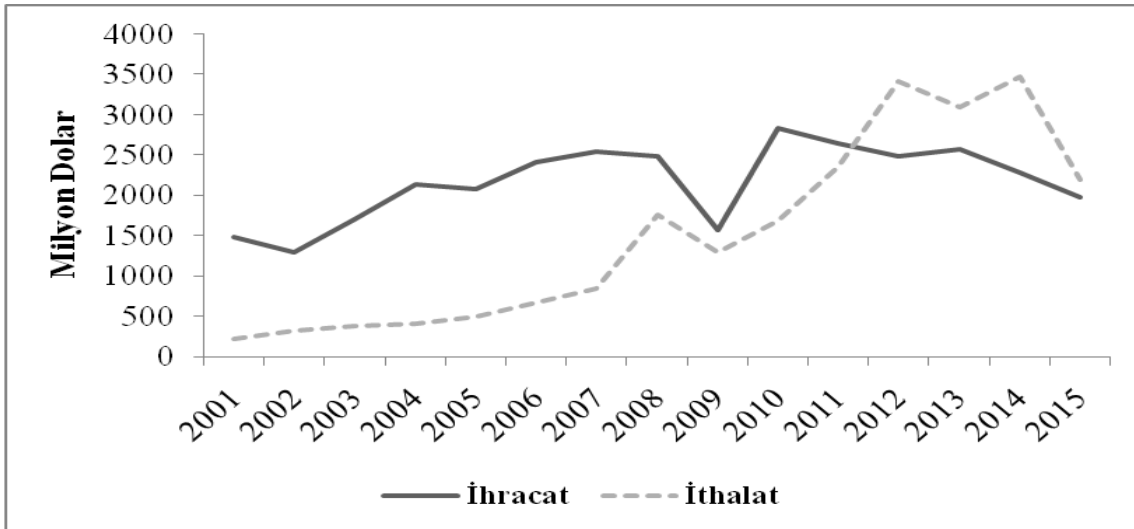
Tablo 4.1. Dünya Tekstil ve Hazır Giyim İhracatında Önde Gelen Ülkeler

Kaynak: DTÖ istatistik verileri, Not: 'a' Birlik dışı

5. Orta Asya'da Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü

Tekstil ve hazır giyim sektörü görece emek yoğun ve verimliliği nispeten daha düşük bir sektör olarak karakterize edilmektedir. Tekstil ve hazır giyim sektörü Sanayi Devriminden bu yana hemen hemen bütün ekonomilerin sanayileşme sürecinde önemli rol oynamıştır (Taymaz, 2002: 2). Tekstil ve hazır giyim sektörü nispeten emek yoğun bir sektör olma özelliği yanı sıra, küçük bir sermaye ile yeni iş alanlarının kurulabilmesine olanak sağlayan bir sektördür. Bu yönüyle tekstil ve hazır giyim sektörü özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin daha ileri sanayilere geçişine zemin hazırlamaktadır. Tekstil ve hazır giyim sektörü Orta Asya ekonomilerinin de sanayileşmesinde lokomotif görevini yerine yetirmektedir. Orta Asya ülkelerinin ucuz hammadde ve işgücü kaynağına sahip olması, söz konusu ülkelerin tekstil ve hazır giyim ihracatında rekabet avantajını artırmaktadır. Enerji kaynakları ve ucuz işgücü gibi faktörlerin sağladığı avantajlarla, Orta Asya ülkeleri günümüzde yeni üretim bölgesi olma yolunda ilerlemektedir (Ener ve Yelkikalan, 2004: 63). Son 15 yıllık dönemde Orta Asya ülkelerinin tekstil ve hazır giyim sektörünün dış ticaret hacminde büyük artışlar elde edilmiştir. 2001-2015 yılları arasında tekstil ve hazır giyim dış ticaret hacmi 1,5 kat artarak 1,6 milyar dolardan 4,1 milyar dolara ulaşmıştır. 2015 yılında Orta Asya ülkelerinin tekstil ve hazır giyim ihracatı 1,9 milyar dolar iken, ithalatı ise 2,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Orta Asya ekonomilerinin tekstil ve hazır giyim dış ticaret dengesi incelendiğinde, 2001-2011 yılları arasında dış ticaret fazlası görülürken, 2012 yılından itibaren ise dış ticaret açık vermiştir. Tekstil ve hazır giyim sektöründe 2001 yılında %625 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı sonraki yıllarda düşme eğilimine girmiş, 2005 yılında %425, 2010 yılında %168, 2012 yılında %73 ve 2015 yılında %89 olarak gerçekleşmiştir. Şekil 5.1'de Orta Asya ülkelerinin 2001-2015 dönemine ait tekstil ve hazır giyim dış ticaretindeki gelişmeleri sunulmaktadır.

Şekil 5.1. Orta Asya Ülkelerinin Tekstil ve Hazır Giyim Ürünleri Dış Ticaretindeki Gelişmeler

Kaynak: Intracen, 2017

Orta Asya ülkelerinin birçok ülke ile dış ticaret ilişkisi bulunmaktadır. Orta Asya ülkelerinin ihracatında petro-kimya, tekstil ve hazır giyim ve tarımsal ürünler önemli bir pay almaktadır. Orta Asya'da tekstil ve hazır giyim ürünlerinin toplam ihracattaki payı 2001 yılında %10 seviyelerinde iken, bu oran 2015 yılında %3 seviyesine gerilemiştir. Ancak, bu oran ülkelere

göre farklılık göstermektedir. Örneğin, Özbekistan ve Tacikistan'da toplam ihracatta tekstil ve hazır giyim sektörünün payı %15-20 seviyelerindedir.

Günümüzde Orta Asya ülkeleri birçok ülkeye tekstil ve hazır giyim ürünlerini ihraç etmektedir. 2015 yılında en fazla Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), Orta Doğu, Uzak Doğu ve Avrupa ülkelerine tekstil ve hazır giyim ihracatı gerçekleştirmektedir. Rusya, Çin, Türkiye, İran, Singapur, Güney Kore ihracat yapılan önemli ülkelerdir. Orta Asya'nın tekstil ve hazır giyim üretiminde kullanılan ham maddeler bakımından zengin bir ülke olması, yetişmiş insan gücü ve önemli pazarlara coğrafi yakınlığı nedeniyle, tekstil ve hazır giyim ürünleri ihracatındaki gelişimin izleyen yıllarda daha da artarak devam edeceği beklenmektedir.

6. MATERYAL ve METOT

Bu çalışmada kullanılan veriler ve bilgiler ikincil kaynaklardan elde edilmiştir. Çalışmada Harmonize Mal Tanım ve Kodlama Sistemi (Harmonized Commodity Description and Coding System) dikkate alınmıştır. HS sınıflandırması içinde yer alan tekstil ve hazır giyim sektörüne ait fasıllar Tablo 6.1'de sunulmaktadır. Araştırmada kullanılan veriler dolar bazında olup Uluslararası Ticaret Merkezi'nin (International Trade Centre-INTRACEN) internet sitesinden derlenmiştir. Araştırma 2001-2015 dönemini kapsamaktadır.

Fasıl	Fasıl Adı
50	İpek
51	Yapağı ve yün, ince veya kaba hayvan kılı; at kılından iplik ve dokunmuş mensucat
52	Pamuk
53	Dokumaya elverişli diğer bitkisel lifler; kağıt ipliği
54	Sentetik ve suni filamentler, şeritler ve benzeri sentetik ve suni dokumaya elverişli maddeler
55	Sentetik ve suni devamsız lifler
56	Vatka, keçe ve dokunmamış mensucat; özel iplikler
57	Halılar ve diğer dokumaya elverişli maddelerden yer kaplamaları
58	Özel dokunmuş mensucat; tuftedilmiş dokunabilir mensucat; dantela; duvar halıları
59	Emdirilmiş, sıvanmış, kaplanmış veya lamine edilmiş dokunabilir mensucat
60	Örme eşya
61	Örme giyim eşyası ve aksesuarı
62	Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı
63	Dokunabilir maddelerden hazır eşya; takımlar; kullanılmış giyim ve dokunmuş diğer eşya

Tablo 6.1. Tekstil ve Hazır Giyim Sektörüne Ait Fasıllar

Kaynak: Intracen veri tabanı

Literatürde endüstri-içi ticareti ölçmeye yarayan birçok yöntem bulunmaktadır. Ancak bunlardan en çok kullanılanı Grubel-Lloyd indeksidir (Özkaya, 2010: 141; Benavides, 2011: 2). Grubel-Lloyd indeksi, bir sektörün veya ülkenin endüstri-içi ticaret düzeyini ve aynı zamanda uzmanlaşma düzeyinin belirlenmesinde kullanılan popüler bir yaklaşımdır (Hazners ve Jirgena, 2013: 63; Szczeplaniak, 2013: 152). Bu çalışmada da Türkiye ile Rusya arasında tarım ve gıda ürünlerinin endüstri-içi ticaret yapısı Grubel-Lloyd indeksi kullanılarak analiz edilmiştir. Grubel-Lloyd (G-L) indeksi aşağıdaki şekilde formüle edilmektedir (Leitão ve Faustino, 2008: 52; Ferto ve Jambor, 2015: 115):

$$EIT_i = \frac{(X_i + M_i) - |X_i - M_i|}{(X_i + M_i)} = 1 - \frac{|X_i - M_i|}{(X_i + M_i)}$$

Burada EİT_i i sektörünün endüstri-içi ticaret düzeyini, X_i ve M_i i sektörünün ihracatını ve ithalatını ifade etmektedir. EIT indeksi 0 ile 1 arasında bir değer almaktadır. İndeks değerinin 1'e yaklaşması endüstri-içi ticarete işaret ederken, 0'a yaklaşması ise endüstriler-arası ticarete işaret etmektedir. Yani indeks değeri 0.50 ile 1 arasında ise endüstri-içi ticaret, 0 ile 0.50 arasında ise endüstriler-arası ticaret söz konusu olmaktadır. Yüksek EİT değeri ekonomik entegrasyon seviyesinin yüksek olduğuna işaret etmektedir (Erlat ve Erlat, 2004; Leitão ve Faustino, 2008: 52; Sattayanuwat, 2014: 44).

7. BULGULAR

Bu bölümde Orta Asya ülkelerinin tekstil ve hazır giyim sektörünün endüstri-içi ticaret düzeyi alt sektörler itibariyle analiz edilmiştir. Tablo 7.1'de Kazakistan'ın tekstil ve hazır giyim alt sektörlerinde endüstri-içi ticaret değerleri yer almaktadır. Buna göre, 2015 yılında endüstri-içi ticaretin yüksek olduğu alt sektörler arasında HS 51 (Yapağı ve yün) ve HS 50 (İpek) yer almaktadır. Diğer sektörlerde ise endüstri-içi ticaret düzeyi düşük bulunmuştur.

Fasıl Kodu	2001	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015
50	0,43	0,14	0,02	0,00	0,00	0,00	0,00	0,97
51	0,58	0,20	0,66	0,59	0,91	0,98	0,93	0,86
52	0,07	0,31	0,22	0,58	0,63	0,34	0,56	0,49
53	0,00	0,00	0,00	0,21	0,04	0,00	0,04	0,00
54	0,05	0,12	0,12	0,18	0,03	0,02	0,00	0,03
55	0,03	0,07	0,12	0,07	0,02	0,00	0,01	0,06
56	0,22	0,08	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,04
57	0,05	0,01	0,01	0,05	0,01	0,00	0,01	0,04
58	0,07	0,01	0,13	0,07	0,02	0,05	0,02	0,01
59	0,12	0,06	0,02	0,03	0,02	0,07	0,02	0,06
60	0,14	0,00	0,02	0,21	0,06	0,01	0,00	0,05
61	0,17	0,20	0,03	0,20	0,03	0,03	0,05	0,08
62	0,15	0,18	0,02	0,21	0,04	0,05	0,04	0,08
63	0,27	0,09	0,09	0,04	0,03	0,04	0,08	0,07

Tablo 7.1. Kazakistan'ın Alt Sektörler İtibariyle G-L İndeks Değerleri

Kaynak: Intracen verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 7.2'de Türkmenistan'ın tekstil ve hazır giyim alt sektörlerinde endüstri-içi ticaret değerleri yer almaktadır. Endüstri-içi ticaretin yüksek olduğu alt sektörler arasında HS 51 (Yapağı ve yün), HS 58 (Özel dokunmuş mensucat), HS 62 (Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı) ve HS 63 (Dokunabilir maddelerden hazır eşya) yer almaktadır. Diğer sektörlerde ise endüstri-içi ticaret düzeyinin düşük olduğu görülmüştür. Ele alınan dönemde HS 50 (İpek), HS 53 (Dokumaya elverişli diğer bitkisel lifler), HS 56 (Vatka, keçe ve dokunmamış mensucat) ve HS 57 (Halılar ve diğer yer kaplamaları) alt sektörlerinin endüstri-içi ticaret düzeyi giderek azalmıştır.

Fasıl Kodu	2001	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015
50	0,62	0,63	0,40	0,10	0,40	0,18	0,07	0,00
51	1,00	0,89	0,43	0,40	0,12	0,32	0,54	0,63
52	0,01	0,02	0,00	0,01	0,01	0,01	0,00	0,00
53	0,64	0,00	0,03	0,63	0,20	0,04	0,02	0,01
54	0,00	0,00	0,02	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00
55	0,13	0,00	0,06	0,51	0,04	0,07	0,02	0,01
56	0,86	0,57	0,33	0,46	0,21	0,10	0,02	0,00
57	0,81	0,60	0,02	0,02	0,02	0,05	0,01	0,01
58	0,06	0,62	0,37	0,46	0,50	0,64	0,85	0,71
59	0,00	0,00	0,02	0,01	0,01	0,02	0,02	0,03
60	0,10	0,05	0,20	0,48	0,33	0,20	0,62	0,41
61	0,12	0,24	0,79	0,89	0,42	0,18	0,14	0,09
62	0,56	0,68	0,70	0,78	0,81	0,95	0,99	1,00
63	0,79	0,22	0,52	0,43	0,41	0,76	0,91	0,92

Tablo 7.2. Türkmenistan'ın Alt Sektörler İtibariyle G-L İndeks Değerleri

Kaynak: Intracen verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Kırgızistan'ın tekstil ve hazır giyim alt sektörlerinde endüstri-içi ticaret değerleri Tablo 7.3'de sunulmuştur. Buna göre, endüstri-içi ticaret düzeyinin yüksek olduğu alt sektörler HS 50 (İpek), HS 51 (Yapağı ve yün), HS 52 (Pamuk), HS 53 (Dokumaya elverişli diğer bitkisel lifler), HS 58 (Özel dokunmuş mensucat), HS 59 (Emdirilmiş, sıvanmış dokunabilir mensucat) ve HS 62'dir (Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı). Buna karşılık, endüstri- içi ticaret seviyesinin düşük olduğu alt sektörler ise HS 54 (Sentetik ve suni filamentler), HS 55 (Sentetik ve suni devamsız lifler), HS 56 (Vatka, keçe ve dokunmamış mensucat), HS 57 (Halılar ve diğer yer kaplamaları), HS 60 (Örme eşya), HS 61 (Örme giyim eşyası ve aksesuarı) ve HS 63'dür (Dokunabilir maddelerden hazır eşya).

Fasıl Kodu	2001	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015
50	0,53	0,39	0,07	0,75	0,68	0,00	0,96	0,96
51	0,31	0,73	0,59	0,85	0,78	0,97	0,70	0,80
52	0,04	0,01	0,23	0,30	0,36	0,34	0,35	0,67
53	0,56	0,62	0,62	0,98	0,78	0,85	0,83	0,76
54	0,04	0,02	0,08	0,08	0,07	0,05	0,07	0,03
55	0,07	0,29	0,04	0,26	0,11	0,08	0,11	0,04
56	0,61	0,20	0,04	0,01	0,02	0,05	0,07	0,05
57	0,22	0,34	0,03	0,02	0,04	0,08	0,11	0,04
58	0,03	0,29	0,09	0,27	0,88	0,93	0,90	0,90
59	0,05	0,01	0,07	0,07	0,10	0,13	0,23	0,72
60	0,03	0,00	0,07	0,08	0,09	0,13	0,20	0,10
61	0,21	0,56	0,70	0,68	0,52	0,30	0,43	0,25
62	0,79	0,35	0,78	0,99	0,99	0,90	0,92	0,64
63	0,48	0,87	0,24	0,32	0,25	0,20	0,18	0,11

Tablo 7.3. Kırgızistan'ın Alt Sektörler İtibariyle G-L İndeks Değerleri

Kaynak: Intracen verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 7.4'de Özbekistan'ın tekstil ve hazır giyim alt sektörler itibariyle hesaplanan endüstri-içi ticaret değerleri yer almaktadır. Özbekistan'da endüstri-içi ticaret düzeyinin yüksek olduğu alt sektörler arasında HS 51 (Yapağı ve yün), HS 53 (Dokumaya elverişli diğer bitkisel lifler), HS 56 (Vatka, keçe ve dokunmamış mensucat), HS 60 (Örme eşya) ve HS 61 (Örme giyim

eşyası ve aksesuarı) yer alırken, endüstri-içi ticaret seviyesinin düşük olduğu alt sektörler arasında ise HS 50 (İpek), HS 52 (Pamuk), HS 54 (Sentetik ve suni filamentler), HS 55 (Sentetik ve suni devamsız lifler), HS 57 (Halılar ve diğer yer kaplamaları), HS 58 (Özel dokunmuş mensucat), HS 59 (Emdirilmiş, sıvanmış dokunabilir mensucat), HS 62 (Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı) ve HS 63 (Dokunabilir maddelerden hazır eşya) yer almaktadır.

Fasıl Kodu	2001	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015
50	0,00	0,01	0,00	0,01	0,08	0,09	0,19	0,12
51	0,17	0,81	0,51	0,40	0,65	0,98	0,85	0,57
52	0,00	0,00	0,03	0,00	0,00	0,00	0,01	0,01
53	0,15	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,31	0,53
54	0,15	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00	0,01	0,02
55	0,75	0,29	0,75	0,38	0,05	0,26	0,29	0,30
56	0,04	0,37	0,95	0,72	0,57	0,92	0,95	0,98
57	0,01	0,04	0,62	0,41	0,26	0,34	0,39	0,43
58	0,04	0,04	0,05	0,14	0,35	0,07	0,10	0,17
59	0,10	0,01	0,00	0,04	0,07	0,01	0,02	0,02
60	0,12	0,87	0,69	0,68	0,52	0,59	0,55	0,85
61	1,00	0,54	0,64	0,25	0,17	0,21	0,69	0,50
62	0,56	0,48	0,29	0,30	0,39	0,37	0,27	0,36
63	0,57	0,86	0,81	0,91	0,87	0,57	0,38	0,48

Tablo 7.4. Özbekistan'ın Alt Sektörler İtibariyle G-L İndeks Değerleri

Kaynak: Intracen verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Tacikistan'ın tekstil ve hazır giyim alt sektörlerinde endüstri-içi ticaret değerleri Tablo 7.5'de sunulmuştur. Buna göre, HS 51 (Yapağı ve yün), HS 52 (Pamuk), HS 53 (Dokumaya elverişli diğer bitkisel lifler), HS 54 (Sentetik ve suni filamentler), HS 56 (Vatka, keçe ve dokunmamış mensucat) ve HS 62 (Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı) alt sektörlerinde bazı yıllarda endüstri-içi ticaret düzeyi yüksek iken, bazı yıllarda ise endüstri-içi ticaret düzeyi düşük bulunmuştur. 2015 yılında tekstil ve hazır giyim alt sektörlerinin tamamında endüstri-içi ticaret düzeyi düşük bulunmuştur.

Fasıl Kodu	2001	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015
50	0,00	0,02	0,13	0,48	0,11	0,35	0,06	0,00
51	0,56	0,00	0,30	0,85	0,12	0,66	0,45	0,17
52	0,02	0,02	0,37	0,74	0,40	0,26	0,93	0,40
53	0,10	0,00	0,03	0,07	0,77	0,21	0,50	0,00
54	0,72	0,41	0,01	0,01	0,00	0,01	0,01	0,01
55	0,24	0,10	0,04	0,03	0,04	0,01	0,00	0,00
56	0,53	0,59	0,00	0,00	0,03	0,00	0,00	0,01
57	0,21	0,03	0,00	0,00	0,00	0,02	0,01	0,02
58	0,36	0,03	0,14	0,10	0,27	0,04	0,04	0,01
59	0,11	0,26	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00
60	0,46	0,69	0,05	0,09	0,05	0,05	0,03	0,10
61	0,23	0,04	0,02	0,02	0,11	0,06	0,03	0,01
62	0,46	0,77	0,25	0,36	0,37	0,30	0,24	0,22
63	0,17	0,01	0,01	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00

Tablo 7.5. Tacikistan'ın Alt Sektörler İtibariyle G-L İndeks Değerleri

Kaynak: Intrace verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

SONUÇ

Tekstil ve hazır giyim sektörü birçok gelişmiş ülkelerin sanayileşme sürecinde öncülük yapmıştır. Tekstil ve hazır giyim sektörü, Orta Asya ekonomilerinin de en önde gelen lokomotif sektörlerinden birisidir. Sektör özellikle istihdam, yatırım, katma değer ve ihracat bakımından bölge ekonomilerine önemli katkılar sağlamaktadır. Çalışmada Orta Asya ülkelerinin tekstil ve hazır giyim sektöründeki endüstri-içi ticaret düzeyinin genel eğilimi belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla 2001-2015 dönemi için Orta Asya ülkelerinin tekstil ve hazır giyim sektörünün alt sektörler itibariyle endüstri-içi ticaret düzeyi ölçülmüştür. Verilerin analizi aşamasında literatürde sıklıkla kullanılan Grubel-Lloyd indeksinden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre Kazakistan'da HS 50 ve HS 51; Türkmenistan'da HS 51, HS 58, HS 62 ve HS 63; Kırgızistan'da HS 50, HS 51, HS 52, HS 53, HS 58, HS 59 ve HS 62; Özbekistan'da HS 51, HS 53, HS 56, HS 60 ve HS 61 alt sektörlerinde ticaretin endüstri-içi ticaret şeklinde gerçekleştiği görülmüştür. Tacikistan'da ise ele alınan dönemde ticaretin daha çok endüstriler-arası ticaret şeklinde gerçekleştiği görülmüştür. Analiz sonucundan görüleceği üzere Orta Asya ülkelerinin temelde pek fazla işlenmemiş basit malların (ipek, yapağı, pamuk vb.) ticaretinde daha yüksek EİT oranına sahip olduğu görülmektedir. Tekstil ve hazır giyim sektöründe endüstri-içi ticaret düzeyinin artırılması için ticaretin önündeki engeller kaldırılmalı, bürokratik işlemler azaltılmalı, ihracattaki ürün çeşitliliği ve kalitesi artırılmalı, teknolojik yenilikler takip edilmeli, bölgesel ve uluslararası düzeydeki ticari ortaklıklara katılım çabaları hızlandırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Azhimetova, G. (2010). *Current State of the Cotton and Textile Industry in Kazakhstan. Perspectives of Innovations, Economics & Business*, 5 (2), 37-40.
- Benavides, A. (2011). *The Intra-Industry Structure of the United States' International Trade with Selected Industrialized and Developing Nations*. *International Journal of Business and Social Science*, 2 (22), 1-6.
- Corovic, E., Jovanovic, P. ve Ristic, L. (2013). *Current Trends on the World Textile Market and the Competitiveness of the Serbian Textile Industry*. *FIBRES & TEXTILES in Eastern Europe*, 21, 5 (101), 8-12.
- Çetin, M. ve Ecevit, E. (2008). *İhracatın Sürükleyici Gücü Olarak Tekstil Sektörü: Kahramanmaraş İli Örneği*. Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 15 (2), 115-132.
- Ener, M. ve Yelkikalan, N. (2004). *Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne Üyeliğinin Türkiye'nin Tekstil ve Konfeksiyon Sektörüne Etkileri-SWOT Analizi Yöntemiyle Değerlendirilmesi*. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2 (2), 62-79.
- Erlat, G. ve Erlat, H. (2004). *Türkiye'nin Orta Doğu Ülkeleri ile Olan Ticareti: 1990-2002, (GAP Bölgesinde Dış Ticaret ve Tarım içinde)*, ed. Ercan Uygur ve İrfan Cıvır, Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu.
- Erün, G. (2010). *Türkiye ile AB, Gıda ve Canlı Hayvan Sektörü Dış Ticaretinde Endüstri-İçi Ticaret Analizi*. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2 (1), 71-78.
- Ferto, I. ve Jambor, A. (2015). *Drivers of Vertical Intra-Industry Trade: The Case of the Hungarian Agri-food Sector*. *Agricultural Economics*, 46, 113-123.
- Fukunishi, T., Goto, K. ve Yamagata, T. (2013). *Aid for Trade and Value Chains in Textiles and Apparel*. OECD/WTO/IDE-JETRO.

- Hazners, J. ve Jirgena, H. (2013). *Intra-Industry Trade in Latvian Agricultural Commodities and Food Products*. International Conference on Economics and Business Administration, 16-19 July, Greece.
- Intracen. (2017). *International Trade Statistics*, <http://www.intracen.org/itc/market-info-tools/trade-statistics/> (12.04.2017)
- Kalaycı, C. (2013). *Rusya Federasyonu ile Ticarete Türkiye'nin Açmazları*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 8 (1), 37-57.
- Kaya, A. ve Atış, A.(2007). *Türkiye Kimya Sanayi Endüstri-İçi Ticaretinin Statik ve Dinamik Analizi: Avrupa Birliği Üye ve Aday Ülkeleri, Rusya Federasyonu, Ukranya ve Çin*. Ege Akademik Bakış, 7 (1), 251-291.
- Keane, J. ve te Velde, D.W. (2008). *The Role of Textile and Clothing Industries in Growing and Development Strategies*. Final Draft, Overseas Development Institute, UK.
- Leitão, N.C. ve Faustino, H.C. (2008). *Intra-Industry Trade in the Food Processing Sector: The Portuguese Case*. Journal of Global Business and Technology, 4 (1), 49-58.
- Li, Y., Ling, D. ve Qing-Bo, H. (2015). *Analysis of the Influential Factors of Manufactured Products Intra-Industry Trade between China-South Korea and China' Policy*. Theoretical Economics Letters, 5, 114-124.
- Özkaya, M.H. (2010). *Tekstil Sektöründe Endüstri-içi Ticareti Etkileyen Faktörler Üzerine Ampirik Çalışma*. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (2), 136-157.
- Saçık, Y.S. ve Karaçayır, E. (2016). *The Analysis of Relationship between Turkey and Italy Foreign Trade within Intra-Industry Trade Theory Scope*. International Journal of Business and Social Science, 7 (1), 235-246.
- Salvatore, D. (1995). *International Economics*. New Jersey: Prentice Hall International Editions.
- Sattayanuwat, W. (2014). *A Review of Thailand's Intra-Industry Trade with ASEAN*. International Conference on Trends in Economics, Humanities and Management (ICTEHM'14), Aug 13-14, Pattaya, Thailand.
- Szczepaniak, I. (2013). *Development of Intra-Industry Trade as a Measure of Competitiveness of the Polish Food Sector*, Oeconomia Copernicana, 2 : 147-164.
- Şahin, D. (2015). *Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Endüstri-İçi Ticaretinin Statik Analizi: AB-15 Ülkeleri ile Karşılaştırma*. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (2), 49-66
- Tandon, N. ve Reddy, E.E. (2013). *A Study on Emerging Trends in Textile Industry in India*. AMET International Journal of Management, 5 (5), 81-88.
- Taymaz, E. (2002). *Competitiveness of the Turkish Textile and Clothing Industries*. http://www.inovasyon.org/pdf/et.textile%20and%20clothing%20ind.15_09_02.pdf (11.02.2017)
- You, S., Cheng, S. ve Yan, H. (2009). *The Impact of Textile Industry on China's Environment*. International Journal of Fashion Design, Technology and Education, 2(1), 33-43.
- Yükseler, Z. ve Türkan, E. (2006). *Türkiye'nin Üretim ve Dış Ticaret Yapısında Dönüşüm: Küresel Yönelimler ve Yansımalar*. TÜSİAD-Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Forumu, ss.1-98.
- Zhang, Z. (2004). *Country Specific Factors and The Pattern of Intra-Industry Trade in China's Manufacturing*. Korea Institute for International Economic Policy CNAEC Research Series, 1-31.

Static Analysis of Intra-Industry Trade of Textile and Clothing Industry: The Case Study of Central Asian Countries

Güçgeldi BASHIMOV

Ömer Halisdemir University, Institute of Social Sciences

ABSTRACT

Textile and clothing products are important export commodities in Central Asian countries. Exports of textile and clothing products in Central Asian countries increased from \$1.4 billion to \$1.9 billion during the period 2001-2015. Today, textile and clothing products accounted for 3% of total merchandise exports of Central Asian (Kazakhstan, Turkmenistan, Kyrgyzstan, Uzbekistan and Tajikistan) countries. In this study, measured the level of intra-industry trade of Central Asian countries in the textile and clothing sector. In this study, Grubel-Lloyd index was used. The study is based on secondary data and was used for the period 2001-2015. The data were obtained from the International Trade Centre (ITC) database. According to the findings the level of intra-industry trade is low in the textile and clothing sector in Central Asian countries.

Keywords: *Foreign Trade, Intra-Industry Trade, Central Asian Countries*

JEL Classification: F1, F10